

УДК 339.1:341.1 (045)

Пічкурова З.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу
Національного авіаційного університету

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану, особливостей і тенденцій розвитку ринку інтелектуальної власності як окремого сектора світового ринку. Визначено риси сучасної міжнародної торгівлі результатами інтелектуальної діяльності. Проаналізовано чинники активізації торгівлі об'єктами інтелектуальної власності в умовах глобальної конкуренції.

Ключові слова: світовий ринок, міжнародна торгівля, інтелектуальна власність, патенти, патентна активність, конкуренція, глобалізація.

Пичкурова З.В. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МИРОВОГО РЫНКА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Статья посвящена исследованию современного состояния, особенностей и тенденций развития рынка интеллектуальной собственности как отдельного сектора мирового рынка. Определены характерные черты современной международной торговли результатами интеллектуальной деятельности. Проанализированы факторы активизации торговли объектами интеллектуальной собственности в условиях глобальной конкуренции.

Ключевые слова: мировой рынок, международная торговля, интеллектуальная собственность, патенты, патентная активность, глобализация, конкуренция.

Pichkurova Z.V. CURRENT STATUS AND TRENDS OF THE WORLD INTELLECTUAL PROPERTY MARKET

This article is devoted to the current status, features and trends of intellectual property market as a distinct sector of the world market. The personal features of the modern international trading in the results of intellectual activity are determined. The factors enhancing trading in the objects of intellectual property are analysed in the conditions of global competition.

Keywords: world market, international trade, intellectual property, patents, patent activity, globalization, competition.

Постановка проблеми. Обмін результатами інтелектуальної діяльності, що відбувається під впливом науково-технічного прогресу та в умовах впровадження наукомісткої моделі економічного розвитку, безпосередньо пов'язаний з такою формою міжнародної торгівлі, як торгівля результатами інтелектуальної праці та правами на них. Сьогодні ринок інтелектуальної власності, що функціонує як окремий сектор світового ринку, є надзвичайно розгалуженим, характеризується динамічним розвитком і здійснює вагомий вплив на макроекономічні показники. Окремі його тенденції й специфічні особливості дозволяють аналізувати умови і закономірності економічного розвитку окремих регіонів та країн світу в залежності від ступеня їх інтеграції до світового ринку об'єктів інтелектуальної власності. У зв'язку з цим особливе значення має дослідження сучасного стану, особливостей, основних тенденцій та перспектив розвитку світового ринку об'єктів інтелектуальної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження окремих аспектів інтелектуальної власності як економічної категорії здійснили такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як Г. Андрощук, Л. Антонюк, І. Дахно, Ч. Джонсон, В. Дмитришин, М. Дронь, О. Єлисеєв, А. Жарінова, В. Жаров, М. Іванов, Р. Іванова, Л. Каніщенко, Т. Ковальчук, О. Козирев, П. Крайнев, Ю. Кузнецов, І. Лазня, В. Макаров, Л. Мельник, Г. Мікерін, Л. Ніколаєнко, Г. Олехнович, О. Полуяктова, Б. Прахов, Б. Претнар, В. Рибалкін, О. Стрижак, Л. Федулова, В. Хрустальова, А. Чухно, І. Шульга та інші. Особливостям функціонування світового ринку інтелектуальної власності у глобальній економічній системі присвячено праці таких дослідників, як Ю. Афанасєва, Л. Грицина, А. Даюб, О. Колінько, Г. Кузнецова, Н. Куркіна, І. Невінчаний, В. Столярчук та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим стрімкий розвиток науково-технічної діяльності, насамперед у розвинених країнах світу, та збільшення обсягів міжнародної торгівлі результатами інтелектуальної діяльності викликають необхідність дослідження динаміки розвитку, характерних особливостей та сучасних тенденцій функціонування світового ринку інтелектуальної власності.

Постановка завдання. На основі вищевикладеного було поставлено за мету проаналізувати особливості та тенденції розвитку світового ринку інтелектуальної власності в умовах прискорення науково-технічного прогресу та посилення глобальної конкуренції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфічною рисою сучасного світового ринку є переміщення акцентів міжнародної торгівлі з матеріальної на нематеріальну складову: сьогодні продаж матеріального об'єкту відіграє другорядну роль поряд із продажем ідеї чи технології, втіленої в такий об'єкт. Внаслідок розвитку ринкових відносин, розширення економічного, науково-технічного та культурного співробітництва як в країнах, так і за їх межами у сучасній економіці дедалі більшого значення набувають результати інтелектуальної діяльності, які перетворюються на товар. За деякими оцінками, 80% світової торгівлі припадає на товари, що включають інтелектуальну власність. На міжнародну передачу технологій припадає близько 7% прибутку, що має місце у світовому товарообігу. Сумарна вартість технологій, які на сьогодні створюються у світі, досягає 60% обсягу всього суспільного валового продукту [1, с. 35].

Серед усіх видів активів найбільш відомих компаній світу об'єкти інтелектуальної власності мають найвищу вартість. Лише торговельна назва (бренд) компанії сьогодні оцінюється у мільярдах доларів США. Так, за рейтингом 100 найдорожчих світових

брендів, що користуються найбільшим попитом, опублікованим Forbes у 2014 році, найвищу вартість мають переважно бренди високотехнологічних компаній (табл. 1). Даний рейтинг формується виходячи з прибутку компаній протягом останніх трьох років та коефіцієнту, що визначає вплив бренду на прибуток у різних галузях. У зазначеному рейтингу значну частину позицій посідають компанії США, Німеччини, Франції та Японії, які є інноваційними та технологічними лідерами.

Таблиця 1
20 найдорожчих світових брендів – 2014

Місце в рейтингу	Бренд	Вартість бренду (у млрд дол. США)	Зміни у порівнянні із попереднім роком
1.	Apple	124,2	19%
2.	Microsoft	63	+11%
3.	Google	56,6	+19%
4.	Coca-Cola	56,1	+2%
5.	IBM	47,9	-5%
6.	McDonald's	39,9	+1%
7.	General Electric	37,1	+9%
8.	Samsung	35	+19%
9.	Toyota	31,3	+22%
10.	Louis Vuitton	29,9	+5%
11.	BMW	28,8	+4%
12.	Cisco	28	+4%
13.	Intel	28	-9%
14.	Disney	27,4	+19%
15.	Oracle	25,8	-4%
16.	AT&T	24,9	+3%
17.	Mercedes-Benz	23,8	+1%
18.	Facebook	23,7	+74%
19.	Wal-Mart	23,3	+7%
20.	Honda	23,2	+10%

Джерело: [2]

Характерною ознакою сучасного розвитку світового ринку інтелектуальної власності є розгалуження його структури та стрімкий розвиток обсягів торгівлі на ньому. С. Невінчаний також зазначає, що відмінною рисою світового ринку інтелектуальної власності в порівнянні з іншими товарними ринками є його універсальність, органічний зв'язок з усіма галузями виробництва [3, с. 183]. Дослідження видів торговельних операцій, що здійснюються між резидентами країн – учасницями зовнішньоторговельних операцій, дає можливість стверджувати, що ринок інтелектуальної власності формують три основні сектори: ринок інтелектуальних продуктів, ринок інтелектуальних робіт/послуг та ринок прав на об'єкти інтелектуальної власності. Сьогодні на ринку прав інтелектуальної власності реалізується переважна більшість торговельних операцій, порівняно з двома іншими секторами. Це пояснюється тим, що купівля ліцензії дозволяє знизити витрати на здійснення власних НДДКР у 4-5 разів, а економічний ефект від використання зарубіжних ліцензій більш ніж у 10 разів перевищує витрати на придбання ліцензій.

Важливим показником розвитку світового ринку інтелектуальної власності є масштаби патентної активності. При цьому в сучасних умовах особливо значення набуває іноземне патентування, яке не лише забезпечує охорону високотехнологічної продукції від проявів недобросовісної конкуренції, але й підвищує рівень її конкурентоздатності, формує

позитивний імідж компанії-інноватора на світовій арені та забезпечує попит при здійсненні ліцензійної торгівлі, а також дозволяє отримувати високий дохід від передачі власних розробок у власність або користування. В сучасних умовах світового економічного розвитку основна функція патентів (охоронна) поступово витісняється стимулюючою: сьогодні кількість виданих патентів є показником інноваційної активності громадян певної країни, внаслідок чого патентна статистика посилює конкуренцію на міжнародному рівні. Крім того, в умовах посилення конкуренції якості, привертає увагу продукція, яка або підкріплена патентом, або вироблена за спеціальним дозволом – ліцензією. Отже, патент є своєрідним засобом конкурентної боротьби, який надає його власнику суттєві переваги.

Глобальні тенденції щодо подання заявок на отримання патентів демонструють позитивну динаміку патентної активності у світі. У 2013 році кількість поданих патентних заявок зросла до майже 5 млн, здебільшого завдяки Китаю, який став лідером за кількістю звернень і де було подано близько 1/3 з 2,6 млн нових патентних заявок у всьому світі. Окрім Китаю, лідерські позиції за кількістю поданих патентних заявок у 2013 році зайняли США, Японія, Південна Корея та країни Європейського Союзу. В цілому ж активність подання патентних заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності у світі зросла на 9% [4].

Разом з тим за останнє десятиліття спостерігається зміна позицій країн на світовому ринку інтелектуальної власності. Так, окремі країни Азії (зокрема, Китай, Республіка Корея, Сінгапур, Індія, Бразилія) впевнено нарощують показники інноваційної діяльності та патентної активності порівняно із країнами Європи (рис. 1).

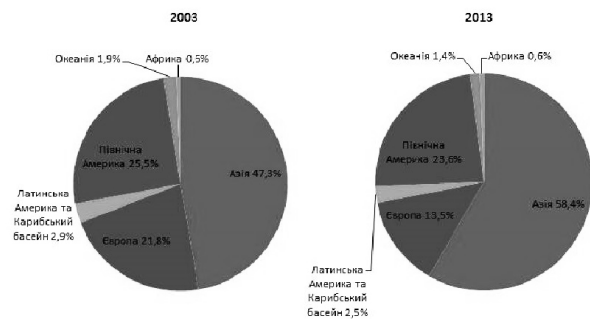

Рис. 1. Співвідношення поданих патентних заявок у 2003 та 2013 роках, за регіонами

Джерело: [5]

Стрімке зростання патентної активності країн відбувається насамперед завдяки ефективній державній політиці, яка спрямована підтримку вітчизняних вчених і винахідників, стимулювання іноземного інвестування у розвиток технологічної сфери, міжнародне співробітництво у галузі інновацій тощо.

В сучасних умовах стрімкого науково-технічного прогресу на світовому ринку інтелектуальної власності відбувається обмін результатами науково-технічної діяльності, що створюються за напрямками науково-технологічного й інноваційного розвитку, які орієнтовані на зростання суспільного добробуту. У 2009 році аналітики глобальної консалтингової компанії Frost & Sullivan опублікували список перспективних напрямів інноваційної діяльності, які,

на їхню думку, у найближчі роки здійснюватимуть суттєвий вплив на розвиток різних секторів економіки і можуть виявитися рентабельними. До них, зокрема, належать: наноматеріали, гнучка електроніка, інтелектуальна технологія управління зарядом батарей та збереження енергії, «інтелектуальні» матеріали, до яких належать матеріали зі здатністю до самостійного управління, зелені IT-технології, фотоелектричні сонячні модулі, тривимірна інтеграція, автономні системи, «білі» біотехнології та лазери [6].

Сьогодні на ринку об'єктів інтелектуальної власності функціонують компанії-інноватори, які концентрують власні зусилля на певних галузях науки і техніки, що є доцільним та економічно обґрунтованим способом підвищення власної конкурентоспроможності. Великі компанії, які були лідерами світового ринку на початку ХХ століття, здебільшого втратили свій вплив через ігнорування ролі технологій у підвищенні своєї конкурентоспроможності. Їх місце впевнено зайняли компанії, орієнтовані на розробку та впровадження у виробництво наукомістких технологій, здатних забезпечити зміцнення позицій на ринку й значне примноження прибутку.

Отже, однією із існуючих тенденцій розвитку світового ринку інтелектуальної власності є зростання конкуренції щодо об'єктів інтелектуальної власності, створених у окремих галузях. Так, за останні 5 років спостерігається значне збільшення кількості створених об'єктів інтелектуальної власності в таких галузях, як комп'ютерні технології, електричне обладнання й апаратура, енергія, вимірювання, цифровий зв'язок та медичне обладнання. Розробки і дослідження у зазначених галузях здатні протягом

нетривалого періоду забезпечити власнику значний дохід та підвищити його конкурентоспроможність на світовому ринку. Саме тому компанії, що працюють у вказаних галузях, швидко реагують на будь-які зміни ринкової кон'юнктури і намагаються постійно удосконалювати власну продукцію з метою підвищення рівня її якості та конкурентоспроможності на світовому ринку. Як видно з таблиці 2, найвищу активність щодо патентування за системою РСТ виявили у 2013 році компанії Японії, Китаю та США, які здійснюють винахідницьку діяльність у найбільш конкурентоспроможних галузях.

Таким чином, конкурентоспроможність продукції забезпечується присутністю у складі того чи іншого товару або послуги результату інтелектуальної діяльності. У зв'язку з цим однією із сучасних тенденцій розвитку ринку об'єктів інтелектуальної власності є зміна критеріїв конкурентоспроможності продукції та послуг, яка виявляється у тому, що на перший план виходять такі критерії, як новизна, наукоємність та наявність технічного рівня, дотримання яких у процесі інноваційної діяльності часто є чи не єдиним засобом виживання у висококонкурентному середовищі.

Постійне оновлення і розширення кола об'єктів інтелектуальної власності тісно пов'язано із оптимізацією науково-дослідницької, інноваційної, виробничої діяльності, що майже завжди потребує розподілу праці в процесі створення того чи іншого об'єкту. Посилення кооперації та спеціалізації у науково-технічній сфері внаслідок ускладнення процесу створення об'єкта інтелектуальної власності стосується у першу чергу високотехнологічної продукції,

Таблиця 2

Компанії, що виявили високу патентну активність за системою РСТ у 2013 році

Компанія	Країна походження	Галузь	Кількість поданих патентних заявок
Panasonic Corporation	Японія	Електроніка, побутова техніка	2,839
ZTE Corporation	Китай	Телефонія, телекомунікаційне обладнання	2,309
Huawei Technologies Co. Ltd.	Китай	Телекомунікації	2,110
Qualcomm	США	Зв'язок	2,050
Intel Corporation	США	Напівпровідники	1,871
Sharp Corporation	Японія	Електроніка	1,839
Robert Bosch GmbH	Німеччина	Електротехніка, машинобудування	1,809
Toyota Motor Corporation	Японія	Автомобілебудування	1,698
Telefonaktiebolaget L. M. Ericsson	Швеція	Телекомунікації	1,468
Philips	Нідерланди	Побутова техніка, охорона здоров'я	1,423
Siemens AG	Німеччина	Електроніка, електротехніка, світлотехніка, медичне обладнання, електроенергетика, комплексні проекти, управління нерухомістю	1,348
Mitsubishi Electric Corporation	Японія	Електротехнічне обладнання	1,313
Samsung Electronics Co., Ltd	Республіка Корея	Електроніка, напівпровідники, телекомунікаційне обладнання	1,198
NEC	Японія	Електроніка	1,189
LG Electronics Inc.	Республіка Корея	Електроніка	1,178
Fujifilm Holdings Corporation	Японія	Фотографія	1,003
Sony Corporation	Японія	Електроніка, мультимедіа, фінанси	916
Shenzhen China Star Optoelectronics Technology Co	Китай	Електроніка	916
Hitachi Ltd.	Японія	Електроніка, електротехніка, машинобудування, засоби автоматизації, медичне обладнання, комплексні проекти,	855
Microsoft Corporation	США	Програмне забезпечення, побутова електроніка, комп'ютерна техніка	808

Примітка. Складено автором на основі даних [5]

окремі складові якої розробляються у різних країнах світу. Такий розподіл сприяє розвитку міжнародної економічної діяльності, що виявляється у зростанні обсягів ліцензійної торгівлі, налагодженні науково-технічного співробітництва, посиленні міжнародної конкуренції тощо.

Глобалізаційні процеси здійснюють сьогодні значний вплив на ринок об'єктів інтелектуальної власності. У процесі обміну такими об'єктами відбувається скорочення технологічного розриву між країнами за рахунок розширення доступу до прогресивних технологій. Водночас слід зазначити, що це скорочення не є достатньо помітним, оскільки країни з низькими доходами лише на чверть використовують технології, що застосовуються у заможних країнах [7, с. 133]. Таким чином, можна виділити таку визначальну рису сучасного світового ринку інтелектуальної власності, як посилення залежності країн, що розвиваються, від країн-власників нових технологій, які визначають основні правила обміну активами на вказаному ринку. Власниками найбільш конкурентоспроможних об'єктів інтелектуальної власності, серед яких, найбільшим попитом користуються високі технології, залишаються резиденти розвинених країн, які отримують за рахунок власної інтелектуальної складової надприбутки. Очевидним є те, що країни-реципієнти технологій можуть залишитися на своїх позиціях, і що, без сумнівів, не сприятиме їх економічному зростанню, у випадку, якщо вони не зможуть забезпечити сприятливі умови розвитку власної інноваційної сфери та ефективну охорону результатів інтелектуальної діяльності.

В умовах науково-технічного прогресу поширення результатів інтелектуальної діяльності значно спрощується, і досить часто здійснюється через мережу Інтернет. Водночас суттєві відмінності у патентному законодавстві різних країн перешкоджають вільному обміну результатами інтелектуальної діяльності через закріплення в багатьох країнах принципу територіальної приналежності.

Особливе значення в умовах зростання ролі об'єктів інтелектуальної власності в інноваційній економіці відіграє їх охорона, яка є гарантією повернення коштів, вкладених у створення цих об'єктів та засобом забезпечення отримання прибутку від їх впровадження у виробничу діяльність. Саме від рівня охорони винаходів, корисних моделей, раціоналізаторських пропозицій, товарних знаків та інших об'єктів, насамперед, в межах окремих країн, залежить ефективність проведення обмінних операцій на сучасному світовому ринку об'єктів інтелектуальної власності. Лише за умови існування досконалої системи охорони результатів інтелектуальної діяльності стає можливим інтенсивний інноваційний розвиток і, відповідно, передача результатів інтелектуальної діяльності у власність або користування на комерційних засадах. Розвиток систем охорони інтелектуальної власності сьогодні в світі відбувається надзвичайно інтенсивно, що пояснюється визнанням її комерційної цінності, проте достатньо нерівномірно: якщо в розвинутих країнах світу, які зацікавлені у захисті власних розробок та їх легальному поширенню у світі з метою отримання максимального прибутку, система охорони відповідає всім міжнародним

стандартам, то транзитивні країни та країни, що розвиваються, мають численні недоліки у цій сфері. Країни, що розвиваються, зацікавлені у використанні запозичених технологій та їх подальшому удосконаленні, але питання охорони інтелектуальної власності в цих країнах постає, як правило, за умови обґрунтування економічного ефекту від використання захищених об'єктів. У цьому контексті слід також зазначити про країни з низьким рівнем економічного розвитку, що, як правило, копіюють чужі винаходи, і для яких відсутні будь-які переваги патентної системи, в зв'язку з чим вони взагалі не зацікавлені у існуванні охоронних механізмів результатів інтелектуальної діяльності. Враховуючи вищевикладене, варто зазначити, що за таких умов важливе значення має вивчення та врахування досвіду розвинених країн в галузі охорони об'єктів інтелектуальної власності та створення гнучких механізмів використання прав інтелектуальної власності.

Висновки з проведеного дослідження. Однією із найбільш визначальних ознак сучасної міжнародної економічної діяльності є стрімкий розвиток і диверсифікація світового ринку об'єктів інтелектуальної власності, який сьогодні є окремим сектором світового ринку і характеризується високим рівнем конкуренції та прибутковості. Лідерами на ринку об'єктів інтелектуальної власності є, як правило, країни з високим рівнем інноваційної діяльності, що досягається завдяки державній підтримці конкурентоспроможних галузей та підприємств, які створюють інтелектуальний продукт або надають інтелектуальні послуги. Проведене дослідження дає можливість стверджувати, що в подальшому буде зберігатися тенденція щодо посилення кооперації між країнами у науково-технічній сфері, збільшення частки наукомісткої продукції у загальному обсязі товарообігу країн, зростання конкуренції на ринку високотехнологічної продукції та, як наслідок, збільшення обсягів світової торгівлі інтелектуальною продукцією та послугами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кузнецова Г.В. Международная торговля объектами интеллектуальной собственности // Российский внешнеэкономический вестник. – № 8. – 2013. – С. 35-47.
2. Рейтинг најдорожчих світових брендів – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.forbes.com/pictures/ml45elfgd/the-worlds-most-valuable-brands>.
3. Невінчаний І.С. Світовий ринок об'єктів інтелектуальної власності // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – Вип. 3(2). – 2009. – С. 178-184.
4. Рост числа заявок на регистрацию объектов интеллектуальной собственности в 2013 г.: Китай лидирует по числу новых патентных заявок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.wipo.int/pressroom/ru/articles/2014/article_0018.html.
5. Доповідь ВОІВ «Світові показники діяльності в галузі інтелектуальної власності» за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_941_2014.pdf.
6. Top-10 самых прибыльных инноваций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://nanodigest.ru/content/view/416/39>.
7. Даюб А.В., Куркина Н.С. Современные проблемы развития мирового рынка объектов интеллектуальной собственности // Научно-технический вестник Санкт-Петербургского государственного университета информационных технологий, механики и оптики. – № 3(73). – 2011. – С. 133-137.